AKAİD İLMİ

1. ÜNİTE

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Sizce bir insan, inancı veya dini olmadan huzurlu bir şekilde hayatını sürdürebilir mi? Arkadaşlarınızla tartışınız.
2. İslam itikadının temel esaslarını ilgili kaynaklardan araştırarak İslam'ın temel inanç ilkelerini tespit etmeye çalışınız.
3. Akaid kavramının anlamlarını sözlükten bulup, defterinize yazınız.

1. Dinin Kaynağı

"Din" kelimesi sözlükte, usul, âdet, tutulan yol, hüküm, mükâfat ve ceza, itaat gibi anlamlara gelir.[1] Allah Teala birtakım hükümler koymak suretiyle insanlar için bir yol belirlemiş, onları bu yola uymakla sorumlu tutmuştur. Kulun tavrına göre de ödüllendirme veya cezalandırma şeklinde bir karşılık takdir etmiştir.

İslam âlimleri dini "akıl sahibi insanları kendi hür irade ve tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahi kanun"[2] olarak tanımlar. Bu tanım bize dinin çeşitli boyutları hakkında şu temel ilkeleri verir.

1. Tanımdaki "ilahi kanun" ifadesi dinin kaynağına işaret eder. Din Allah'tandır. Allah tarafından ortaya konulmuştur. O'ndan başkasının ne din koymaya ne de dinî hükümleri değiştirmeye ve kaldırmaya hakkı vardır. Yüce Allah **"İyi bilin ki halis din yalnız Allah'ındır..."**[3], **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din de sadece ve daima Allah'ındır (Kulluk ve itaat de yalnızca ve daima O'na olmalıdır.). Öyle iken, Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?"**[4] buyurarak bunu bildirmiştir. Dolayısıyla peygamberler için dinin sahibi diyemeyiz, ayrıca onlar kendilerinden dine bir ekleme ve çıkarmada yapamazlar. Sadece Allah'tan (c.c) aldıkları emir ve yasakları ümmetlerine ulaştırırlar.

İlahi dinin temel kaynağı vahiydir.

2. Dinin muhatabı, akıl sahibi yani akıl sağlığı yerinde olan ve akli melekelerini kullanabilen kimselerdir. Başka bir ifadeyle din ancak akıl sahibi olanlara hitap eder. Dolayısıyla akıl sağlığı yerinde olmayanlar ve küçük yaştaki çocukların dinen sorumluluğu yoktur. Nitekim Hz. Peygamber *"Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Ergenlik çağına kadar çocuktan, iyileşinceye kadar akıl hastasından ve uyanıncaya kadar uyuyandan."*[5] buyurmuştur.

3. Akıl sahibi insanların dine yöneliş ve bağlılığının kendi hür iradesi ve tercihi ile olması gerekir. Din kişiye hak ile batılı, doğru ile yanlışı gösterir, her birisinin kişi açısından ne gibi sonuçlar doğuracağını açıklar. Bu aşamadan sonra da dine yönelip yönelmemekte bir zorlama söz konusu olmaz.[6] Allah Teala Hz. Peygambere **"Hak Rabb'iniz' dendir; artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin..."**[7] demesini buyurur. İnsanın bu dünyada imtihan edilen bir varlık olması, onun bireysel sorumluluk ve özgürlüğünün de olmasını gerektirir. İnsanın iradesinin neye yöneleceğini din belirler. Ancak duygular ve çevre şartları da bunda etkili olur. Dolayısıyla kişinin iradesini dinin telkini doğrultusunda kullanması, dini yaşamada karşılaştığı güçlükleri kendi iradesi ve tercihiyle aşarak bağlılığını devam ettirmesi esastır. Yüce Allah, "insanı sadece kendisine kulluk etmesi için yarattığını" bildirmiştir.[8] Bu kulluk görevlerini yerine getirmeyi ya da getirmemeyi seçen insan buna göre karşılık görecektir.

---

1. Saim Kılavuz, Anahatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş s. 23.
2. Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, Tâcü'l-arûs, "dyn" maddesi; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, et-Ta'rîfât, "Dîn" maddesi.
3. Zümer suresi, 3. ayet.
4. Nahl suresi, 52. ayet.
5. Ebu Davud, Hudûd, 17, Talâk, 11; Tirmizi, Hudûd, 1; İbn Mâce, Talâk, 15.
6. bk. Bakara suresi, 256. ayet.
7. Kehf suresi, 29. ayet.
8. Zariyat suresi, 56. ayet.

4. Kişi aklını ve iradesini kullanarak dini seçtiğinde dinin semeresi olan hayra yani bizzat iyi olan şeylere ulaşır. Aslında kişilerin iyi-kötü algısı ve değerlendirmeleri farklı olabilir. Mesela paraya düşkün birisi için servet ve zenginlik en büyük hayır iken, bir başkası çok kesin biçimde servet sahibi olmaktan kaçınabilir çünkü ona göre zenginlik büyük bir imtihan ve hatta kötü bir şeydir. Şu hâlde dinin insanı ulaştırdığı hayır, kişisel yargılardan, değerlendirmelerden bağımsız, akl-ı selim sahiplerinin kabul edebileceği bir iyilik olmalıdır. Bu da bir yönüyle kişinin Müslüman olması ve Müslüman olmasının getirdiği haklardan yararlanması anlamında dünyevî, bir yönüyle de cenneti ve nimetlerini kazanması anlamında uhrevî hayırdır. İnsan eliyle ortaya konulan veya ilahi kaynaklı olmakla birlikte zamanla bozulan dinlerin böyle bir hayra götüremeyeceği açıktır.

N NOT EDELİM

Hak dinin;

- ✓ Sahibi ve kaynağı Allah'tır.
- ✓ Muhatabı, akli melekeleri sağlıklı işleyen ve hür iradesiyle tercihte bulunabilen insandır.
- ✓ Amacı, insanı bu dünyada ve ahirette mutlak hayra, gerçek mutluluğa ulaştırmaktır.

Dolayısıyla insanlar tarafından konulmuş, değiştirilmiş veya bozulmuş olan, vahye dayanmayan, bu sebeple de kişileri dünyada ve ahirette saadete ve huzura eriştirmeyen dinler, İslam'a göre hak (gerçek ve doğru) din sayılmazlar.

İnsanda din duygusu doğuştan vardır, sonradan kazanılmış değildir. Çünkü her insanda bir üstün ve aşkın varlığa inanma ve ona kulluk etme özelliği vardır. Bu özellik bir duygu halinde insana yaratılışında bahşedilmiştir. Allah Teala, insanları bir dine inanma ve bağlanma potansiyeli üzere yani din duygusuyla hatta tek bir ilaha inanma ve kulluk etme bilinciyle yarattığını bildirmektedir ki buna fıtrat adı verilir. **"(Resul'üm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur fakat insanların çoğu bilmezler."**[9] ayetinde bu durum ifade edilmiştir. Peygamber Efendimiz'de bir hadislerinde *"Her doğan (İslam) fıtratı üzere doğar. Fakat o çocuğun anası ve babası onu kendi dinlerine döndürürler. Yahudi iseler Yahudi yaparlar, Hristiyan ve Mecusi iseler Hristiyan ve Mecusi yaparlar."*[10] buyurarak insanda din duygusunun doğuştan var olduğunu ve insanların yaratılış gereği tevhid inancını kabul etmeye yatkın olduklarını ancak anne-baba ve çevresinin kişinin tercihini değiştirebileceğini ifade etmiştir.

İnsanın böyle bir fıtrata sahip olmasının temelinde, yaratılış aşamasında Allah Teala ile insanlar arasında gerçekleşen, mîsâk, kâlû belâ veya elest bezmi olarak da bilinen ahitleşme yatar. Kur'an'da bildirildiğine göre Yüce Allah, her insanı kendine şahit tutmuş ve "...**Ben sizin Rabb'iniz değil miyim...?**" diye sormuştur. Onlar da **"...Evet, şahit olduk (ki Rabb'imizsin)..."** cevabını vermişlerdir.[11] *"Ben kullarımın tümünü tevhid ehli (hanîf) olarak yarattım. Sonra şeytanlar onları dinlerinden döndürdü ve bana başka şeyleri ortak koşmalarını emrettiler."*[12] anlamındaki kudsî hadis de bu gerçeği ifade eder. Allah Teala'nın peygamber aracılığıyla insanlara gönderdiği bir tür sözleşme olan dinin ana gayelerinden biri de başlangıçtaki bu ahitleşmeyi hatırlatmak ve kulların buna göre yaşamalarını sağlamaktır.

B BİLGİ KUTUSU

"Hani Rabb'in (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, 'Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?' demişti. Onlar da 'Evet, şahit olduk (ki Rabb'imizsin)' demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir."

(A'râf suresi, 172. ayet.)

9. Rûm suresi, 30. ayet.
10. Buhârî, Cenâiz, 80; Kader 22-23; Tirmizi, Kader, 5; Ebû Dâvûd, Sünnet, 17.
11. A'râf suresi, 172. ayet.
12. Müslim, Cennet, 63.

Hak dine ve tevhid inancına bağlanmak insan için var olduğu andan itibaren geçerli bir hakikat, fıtri bir özellik olduğundan, din ilk insan olan Hz. Âdem ile başlamıştır. Nitekim Allah Teala başlangıçtan itibaren Hz. Âdem'e doğru ile yanlış yolu bildirerek birtakım mükellefiyetler yüklemiş,[13] onu peygamber seçerek âlemlere üstün kıldığını, hidayeti bulmasını ve doğru yaşamasını sağlayacak bilgileri kendisine verdiğini buyurmuştur.[14] Hz. Âdem'den Peygamber Efendimiz'e kadar gelen bu dinin müşterek adı olan İslam, hiçbir şekilde ortak koşmaksızın sadece Allah'a (c.c) gönüllü itaat ve teslimiyet, bu itaatin kalp ve dille benimsenip ortaya konulması ve sonucunda O'nun emir ve yasaklarına uyarak kulluk edilmesidir. Farklı dönemlerde gelen peygamberlerin getirdiği şeriatler yani emir ve yasaklar farklı olabilse de inanç ve genel ahlâk ilkeleri kesinlikle değişiklik göstermemiştir. **"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya buyurduğumuzu Allah size de din kıldı..."**[15] ayeti, tüm peygamberlerin mesajlarındaki birlik ve bütünlüğün ifadesidir. Nitekim Allah Teala **"Şüphesiz, Allah nezdinde din, İslam'dır..."**[16] buyurduktan sonra, Ehl-i Kitab'ın kıskançlık, ihtiras ve kinlerinden dolayı İslam'dan uzaklaştıklarını bildirmiştir.[17] Yüce Allah hak dine bağlanan müminleri gerek daha önce gelmiş kitaplarda gerekse Kur'an'da "Müslümanlar" olarak isimlendirmiştir.[18] Nitekim Hz. İsa'ya iman etmiş Havârîler kendilerinin "Müslümanlar" olduğunu söylemişler,[19] Hz. İbrahim ve Hz. Yakub, evlatlarına **"...Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. O hâlde ancak Müslümanlar olarak ölünüz!"**[20] şeklinde vasiyette bulunmuşlardır. Bütün bunlar, tüm peygamberlerin getirdiği dinin yani İslam'ın bir olduğunun göstergesidir. Nitekim Allah Teala **"Kim İslam'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır."**[21] buyurarak bu gerçeğe işaret etmiştir.

2. Akaidin Tanımı, Konusu ve Amacı

Akaidin Tanımı

Akide kelimesi sözlükte, gönülden bağlanılan, düğüm atmışcasına inanılan şey anlamına gelir. İtikad ise bir şeye gönül bağlamak, düğüm atmışcasına (kesinlikle) inanmak, gönülden benimsemek demektir ve iman terimi ile eş anlamlıdır. Akide kelimesinin çoğulu olan akaid ise terim olarak inanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılan, kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar demektir. İslam akaidi, İslam'ın temel inanç esasları ve hükümlerini, Kur'an-ı Kerim ve hadisler çerçevesinde inceler. Akaid ilmi; Allah'ın (c.c) varlığını, birliğini, sıfatlarını, fiillerini, yaratmada ve hükmetmede eşsizliğini, ahiretle ilgili konuları, meleklere, kitaplara ve peygamberlere imanı, kaza ve kaderle ilgili konuları ele alır.

Allah (c.c) en büyüktür.

13. bk. Tâhâ suresi, 117. ayet; A'râf Suresi, 19. ayet.
14. bk. Âl-i İmrân Suresi, 33. ayet; Bakara suresi, 37. ayet.
15. Şûra suresi, 13. ayet.
16. Âl-i İmrân suresi, 19. ayet.
17. bk. Âl-i İmrân Suresi, 19. ayet.
18. bk. Hac suresi, 78. ayet.
19. bk. Âl-i İmrân suresi, 52. ayet; Mâide suresi, 111. ayet.
20. Bakara suresi, 132. ayet.
21. Âl-i İmrân suresi, 85. ayet.

Akaid ilmi; ilk ortaya çıkışı itibariyle iman esaslarından özet olarak, tartışmaya girmeden, sadece Kur'an ve hadislerde yer alan bilgileri aktarmak suretiyle bahseden bir ilimdi. Ancak tarihî süreçte, bu esasları akıl ışığında inceleyen, delillendiren, bunun yanı sıra doğrudan doğruya inanca ilişkin bir mesele olmasa da iman esaslarının açıklanması, ispatı ve savunmasına yardımcı olacak konuları da ele alan bir ilim hâline dönüşmüş ve bu ilim için akaidin yanı sıra kelam adı da kullanılmaya başlanmıştır.

Akaidin Konusu

İslamın getirdiği dinî hükümler; inanç, amel ve ahlak olmak üzere üçe ayrılır. İbadetler ile muamelata ilişkin konular ameli hükümler kapsamındadır.

Akaidin konusunu imanın altı esası ve bunlara ilişkin meseleler oluşturur. Ancak geleneğimizde altı iman esası üç ana başlık altında toplanmıştır. Kadere iman; özünde Allah'ın (c.c) ilmine, iradesine, kudretine ve yaratıcılığına iman olduğu için bu esas Allah'a (c.c) iman ile bir arada düşünülerek ikisine birlikte ilahiyyât (ulûhiyetle ilgili meseleler) denilmiştir. Kitaplara iman, peygamberler ve onlara vahyedildiğine iman etmekle ilişkili olduğu için bu iki esas birleştirilerek nübüvvât (peygamberlikle ilgili meseleler) adını almıştır. Son olarak ahiret ve meleklere imanın her ikisi de gayb konusu olduğu ve bunlar hakkında ancak nassa dayanarak bilgi sahibi olunabileceği için sem'iyyât şeklinde isimlendirilmiştir.

B BİLGİ KUTUSU

Akaidin ana konusunu oluşturan iman esaslarına, dinin temelleri, aslî hükümleri anlamında "usûlü'd-dîn" adı verilir.

Bunlar arasından Allah'a (c.c), peygamberlere ve ahirete imanın özel adı "usûl-i selâse"dir (üç temel esas). Çünkü diğer üç iman esasını bunların altında incelemek ve değerlendirmek mümkündür.

Bütün iman esaslarının kendisine bağlı bulunduğu, imanın temelini teşkil eden "Allah'a (c.c) iman"a ise "aslü'l-usûl" (esasların esası) denir.

Akaidin Amacı

Akaidin öncelikli amacı; iman esaslarının açıklamasını yapmak, bunları yorumlamak, gerek akli gerekse naklî delillerle bunların ispatını gerçekleştirmek, aynı zamanda savunmaktır. Bu yolla sapkın düşünce sahiplerinin İslam'a ve inanç esaslarına yönelik itirazlarını delillerle çürütüp onlara cevap vermek, dolayısıyla iman esaslarını sarsıntıya uğramaktan korumak da akaidin genel amaçları arasındadır.

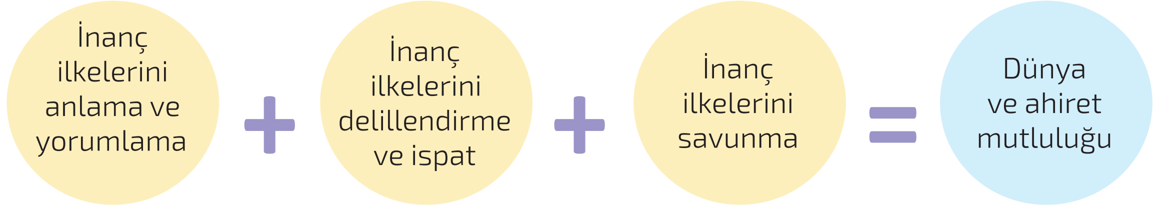
Kelime-i Tevhid

Akaid ilmi iman esaslarını açıklama, yorumlama, ispat etme ve savunma yoluyla Müslümanlar için yol gösterici olmayı hedeflemiştir. Bunların en başta geleni, mümin olan bir kişiye inanç konusunda gerekli ve yeterli bilgiyi sağlayarak onun imanını gerçek, sağlam ve sarsılmaz (yakinî ve tahkikî) bir seviyeye yükseltmektir. Birey, akaid sayesinde elde ettiği bu sağlam bilgi ve imanıyla İslam inançlarına aykırı sapık akım ve cereyanlardan, her çeşit hurafe ve bâtıl inançtan kurtulur ve korunur.

Akaid gerek samimi müminlerde ortaya çıkabilecek bazı şüphe, tereddüt ve itirazları, gerekse İslam dışı din ve düşünce sistemlerini benimseyenlerin ileri süreceği kasıtlı şüphe ve itirazları göğüsler. Bunun için sapık ve batıl fırkaları tanıtır; böylece bir yandan doğru yolu arayanlara yol göstermeyi, diğer yandan da inanmamakta direnen veya İslam itikadını bulandırmak isteyenleri reddetmeyi hedefler.

Akaid, Allah'tan (c.c) başka ilah, yaratıcı ve mutlak otorite olmadığı anlamına gelen tevhid bilincine sahip mümin insanların yetişmesini hedefler. Delillerle güçlendirilmiş tahkiki bir iman sayesinde insan gerçek manada kulluk vazifelerini yerine getirebilir. Bu hedefleri gerçekleştiren akaidin nihaî amacı ise, diğer tüm dinî ilimlerde olduğu gibi, kişinin dünya ve ahirette mutlu olabilmesine katkı sağlamaktır.

Akaidin Amacı

3. İslam Akaidinin Temel Özellikleri

Hz. Âdem'den beri bütün peygamberlerin tebliğ ettiği tevhid inancını esas alan İslam akaidinin özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. İslam akaidinin diğer inanç sistemlerinde bulunmayan özelliklerinden birisi; apaçık, sade ve anlaşılabilir bir akîde olması, kendisinde hiçbir kapalı ve müphem hususun bulunmamasıdır. İslam' da bir olan Allah (c.c) inancı (tevhid) vardır; çift tanrıcılık (düalizm), üçleme (teslis) ve benzeri inançlar yoktur.

2. İslam akaidi insan fıtratına yabancı gelen ve yaratılışa zıt olan bir akîde değildir, fıtrata uygundur. Özellikle bu akîdenin temelini teşkil eden tevhid inancının insan fıtratına yerleşik olduğu hususunu Kur'an da açıklamaktadır.[22]

İslam akaidi fıtrata uygun olduğu gibi akl-ı selim tarafından da kolayca kabul edilecek esaslardan oluşur. Amentü'de belirlenen esaslar vahiy kaynaklı olup Kur'an ve sünnete dayanır. Allah Teala'nın insanlara en büyük ikramlarından olan akıl, İslam akaidini anlayıp benimsemekte hiç zorlanmaz. Ancak vahye muhatap olan ve sorumluluklar yüklenen insanın akaid esaslarını kolayca benimseyebilmesi için fıtratının ve vicdanının saflığını muhafaza etmesi gerekir. Aklı da onu saptıracak ve Allah'a (c.c) yönelmesini engelleyecek iç ve dış baskılardan uzak olmalıdır.

D DEĞERLENDİRELİM

"(Resul'üm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur fakat insanların çoğu bilmezler."

(Rum suresi, 30. ayet.)

"Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar."

(Buhari, Tefsir-i Rûm, 2.)

Yukarıda verilen ayet ve hadisi, İslam'ın insan fıtratına uygunluğu açısından değerlendiriniz.

3. İslam akaidi artma ve eksilmeyi, tahrif (bozulma) ve tebdili (değiştirilmeyi) kabul etmeyen sabit ve değişmez bir akîdedir. Herhangi bir din adamının, ilmî kongrenin veya konsilin - Hristiyanlık'ta olduğu gibi - onda bulunmayan şeyleri ona katması, onda bulunanı da ondan eksiltmesi

22. bk. Rûm Suresi, 30. ayet.

mümkün değildir. Hz. Peygamberin de buyurduğu gibi, İslam akaidine ilave edilecek veya ondan çıkarılacak her şey reddedilmiştir: *"Her kim bizim şu din işimize ilişkin onda olmayan bir şey icat ederse, o reddedilmiştir (ve bâtıldır)."*[23] Nitekim Yüce Allah **"Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği bir dini getiren ortakları mı var...?"**[24] buyurarak böyle yapanları kınar ve dinin en mükemmel biçimde tamama erdirildiğini vurgular: **"... Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim..."**[25]

4. İslam akaidi kesin delillere dayanır. Diğer bazı inanç sistemlerinde görülen, inanılacak şeylerin zaten akılla kavranamayan şeyler olması gerektiği ve kişinin sorumluluğunun sadece körü körüne kabullenmekten ibaret olduğu gibi anlayışların İslam akaidinde yeri yoktur. Aksine Kur'an'da **"Sen de onlara: 'Eğer sahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin' de."**[26] buyurulur. İslam akaidi, sadece kalp ve vicdana hitapla yetinmeyip kesin delillere ve açık istidlallere yer verir. Kur'an-ı Kerim; Allah'ın (c.c) varlığı, birliği ve kemal sıfatlarına sahip olduğu konusunda, kâinattan, insanın kendisinden ve tarihten deliller getirir. İnsanın, göklerin ve yerin ilk yaratılışından, baharda yeryüzünün tekrar canlanmasından hareketle, öldükten sonra dirilmenin mümkün olduğu sonucuna varır.[27]

D DÜŞÜNELİM

Aşağıdaki ayeti, inanç açısından değerlendiriniz.

"... Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim..."

(Mâide suresi, 3. ayet)

5. İslam akaidi mutedil ve dengeli, ifrat ve tefritten uzak bir inanç sistemidir.

a. İslam akaidi, duyu organlarıyla kavrayamıyoruz diye tabiat ötesi şeylerin hepsini inkâr edenlerle, birden fazla ilahın varlığını kabul edip ilahi ruhun birtakım insanlara hattâ hayvanlara ve bitkilere geçtiğini (hulûl) söyleyenlerin iddialarını reddeder. İslam akaidi şirke kayan ilah telakkisini reddettiği gibi, inkârcılığı da reddetmiştir. Âlemin bir tek ilahının olduğunu, O'ndan başka hiçbir ilahın bulunmadığını ortaya koymuştur: **"(Resul'üm) de ki: 'Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), bu dünya ve onda bulunanlar kime aittir?', 'Allah'a aittir.' diyecekler. 'Öyle ise siz hiç düşünüp taşınmaz mısınız!' de. 'Yedi kat göklerin Rabb'i, azametli Arş'ın Rabb'i kimdir?' diye sor. '(Bunlar da) Allah'ındır.' diyecekler. 'Şu hâlde siz Allah'tan korkmaz mısınız?' de. 'Eğer biliyorsanız (söyleyin), her şeyin melekûtu (mülkiyeti ve yönetimi) kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan fakat kendisi korunup kollanmayan kimdir?' diye sor. '(Bunların hepsi) Allah'ındır' diyecekler. 'Öyle ise nasıl olup da büyüye kapılıyorsunuz?' de."**[28]

B BİLGİ KUTUSU

"İslam akaidi şirke kayan ilah telakkisini reddettiği gibi, inkârcılığı da reddetmiştir."

b. İslam akaidi Allah'ın (c.c) sıfatları konusunda da orta yolu izlemiştir. Ne tenzihte aşırı giderek ilahi sıfatları inkâr etmiş ne de teşbih (Allah'ı (c.c) yaratıklara benzetme) ve tecsime (Allah'ı (c.c) cisim kabul etme) düşmüştür.

Bir taraftan Allah'ı (c.c) yaratıklara benzemekten tenzih ederken diğer taraftan sahip olduğu kemal sıfatlarla O'nu tavsif eder: **"...O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir."**[29]; **"Allah, O'ndan başka ilah yoktur. O, hayy (diri)dir, kayyûmdur (yaratıklarını koruyup bizzat yönetendir). Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na**

23. Buhârî, Sulh, 5; Müslim, Akdiye, 17; İbn Mâce, Mukaddime, 3.
24. Şûra suresi, 21. ayet.
25. Mâide suresi, 3. ayet.
26. Bakara suresi, 111. ayet.
27.bk. Enam suresi 101.ayet; Cin suresi 3.ayet; Rum suresi 19. ayet .
28. Müminûn suresi, 84-89. ayetler.
29. Şûra suresi, 11. ayet.

hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür."[30]

c. İslam akaidi diğer inanç sistemlerine yaklaşımında da itidal üzeredir. Ancak İslam, bu sistemler içinde eriyip yok olmayı asla kabul etmemiştir. Nitekim **"O hâlde sen Allah'a güvenip dayan. Çünkü tuttuğun yol, gerçekliği meydanda olan hak yoludur."**[31]; **"O hâlde sen, sana vahyedilen buyruklara sımsıkı sarıl; muhakkak ki sen, dosdoğru yoldasın."**[32] ayetleri bu durumu ifade etmektedir. Diğer yandan İslam, **"...De ki: Allah bizim de Rabb'imiz, sizin de Rabb'iniz' dir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz de sizedir..."**[33]; **"Ey inkârcılar! Sizin taptıklarınıza ben asla tapmam... Sizin dininiz size, benim dinim banadır."**[34]; **"De ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım."**[35] ayetleri ile de başta şirk olmak üzere diğer inanç sistemleri ile arasına bir mesafe koymuş ve tavrını belirlemiştir. İslam, **"(İnsanları) Allah yoluna çağıran, makbul ve güzel işler yapan ve 'Ben Müslümanlar'danım' diyen kimseden daha güzel söz söyleyen kim olabilir?"**[36] ve benzeri ayetlerle Müslümanlar diğer insanları İslam'a çağırmaya teşvik edilmiştir.

d. İslam akaidi peygamberler hakkında da mutedil bir yol takip etmiştir. Onları hiçbir zaman ilah mertebesine yükseltmediği gibi, sıradan insan derecesine de indirmemiştir. İslam akaidine göre peygamberler ancak bir beşerdir. Fakat Allah (c.c) onları vahiyle şereflendirmiş, büyük günahlardan korumuş ve insanlara örnek yapmıştır.

L LİSTELEYELİM

Ayet'el Kürsi olarak bilinen Bakara suresi, 255. ayetinde geçen Allah'ın sıfatlarını maddeler halinde yazınız.

- ....
- ....
- ....

N NOT EDELİM

"De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilahınızın bir tek İlâh olduğu vahy olunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin. Ortak koşanların vay haline!"

(Fussilet suresi, 6. ayet.)

4. İslam Akaidinin Kaynakları

İslam'ın inanç esasları (akaidi) doğrudan doğruya Kur'an ayetleri ve mütevatir hadisler tarafından, hiçbir yoruma meydan vermeyecek biçimde açık ve net olarak belirlenmiştir. Nitekim Kur'an'da Allah'a (c.c), peygamberlerine, kitaplarına, meleklerine, ahirete, kader ve kazaya iman konusuna temas eden ve yer yer ayrıntılı bilgiler veren birçok ayet vardır. Öte yandan hadis kitaplarının; tevhid, cennet, cehennem, sünnet, münafıklar, kader, kıyamet gibi bölümlerinde iman esasları ile ilgili çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Başka bir deyişle itikadın kaynağı nasstır. Dolayısıyla aklın yalnız başına hüküm koyma, vahiyden bağımsız olarak dinî değerleri ve inanç esaslarını belirleme, farz ve haram gibi hususları tayin etme yetkisi yoktur. Ancak bu, itikat sahasında aklın hiçbir etkinliği ve rolünün olmadığı anlamına gelmez. Zira daha önce ifade edildiği üzere din sadece akıl sahibi insanı muhatap kabul etmektedir; yani insanın mükellefiyetinin dayanağı, akıl sahibi ve düşünebilen bir varlık olmasıdır.

30. Bakara suresi, 255. ayet.
31. Neml suresi, 79. ayet.
32. Zuhruf suresi, 43. ayet.
33. Şûra suresi, 15. ayet.
34. Kâfirûn suresi, 1-6. ayetler.
35. Yunus suresi, 41. ayet.
36. Fussilet suresi, 33. ayet.

Aklı selim; tabiata bakıp Allah'ın birliğini kavrar.

İslam âlimleri; yanıltıcı psikolojik hâl ve engeller veya dış etkenlerin tesirinden kurtularak doğru biçimde düşünebilen akıl (akl-ı selîm) ile temel inanç ilkelerine, özellikle Allah'ın (c.c) varlığı ve birliğine ulaşmanın mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Allah Teala aklın imkânlarını ve onun verdiği bilgiyi iyi kullanmadıkları için kâfirleri **"... Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledemezler."**[37] gibi ifadelerle kınar. **"...O, aklını kullanmayanlara kötü bir azap verir."**[38] buyurarak aklı doğru kullanma noktasında insanları uyarır ve aklını kullananların cehennem azabından kurtulacaklarını ifade eder: **"Ve (cehennemlikler) 'Şayet (Peygamberin söylediklerine) kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!' derler."**[39]

İnancın belirlenmesinde olduğu gibi bir ilim dalı olarak akaidin de temel kaynağı nasstır yani Kur'an ve sünnettir. Kur'an ve mütevatir hadislerle belirlenen hükümlere inanılması farz olup inkârı kişiyi dinden çıkarır. Bununla birlikte aklın da akaidde önemli bir rolü vardır. Aklın akaid alanındaki birinci vazifesi, nassların ortaya koyduğu itikadî ilkeleri anlamak ve yorumlamaktır. Ayrıca akıl; çeşitli ilkeler ve usuller doğrultusunda nassları inceleyerek hangi esasların iman küfür sınırını belirleyecek kadar kesin, hangilerinin ise bid'at dalâlet - sünnet hidayet ölçüsü olacak konumda bulunduğunu tayin eder. Nassları bütünlük içerisinde değerlendirir; Allah'tan (c.c) gelen vahiy kaynaklı bilgide asla bir çelişki bulunamayacağı için[40] ilk bakışta farklı anlamlar taşıdığı ve çelişkili olduğu sanılan hususları birbiriyle telif eder, bunların nasıl doğru anlaşılacağını gösterir.

N NOT EDELİM

Bir hadisin mütevâtir olmasının anlamı, o hadisin Hz. Peygamber tarafından söylendiği konusunda hiçbir kuşku bulunmaması, Kur'an'ın mütevâtir olmasının anlamı ise Resulullah'ın ağzından çıktığı gibi hiçbir değişikliğe uğramadan zamanımıza kadar ulaşmış bulunmasıdır.

(H. Yunus Apaydın, "Mütevatir" TDV İslam Ansiklopedisi, C 32; s. 208.)

Akıl, nasslarda ortaya konulan inanç esaslarını hem başka nasslardan hem de duyuya gözleme, akıl yürütmeye dayalı pozitif ve sosyal bilimlerden elde ettiği verilerle açıklar, ayrıntılandırır, yorumlar, delillendirmeye ve ispatlamaya çalışır.

İnkârcılar ile farklı din ve kültürlere mensup kimseler Kur'an ayetleri ve hadisleri delil olarak kabul etmeyecekleri için onlara karşı akli verilerle inanç esaslarının savunmasını yapar.

Nass itikadı belirlerken akıl itikadı anlar, yorumlar, ispatlar ve savunur. Allah'ın (c.c) hakikati bulmak ve anlamak üzere insanlara bahşettiği bir araç olan ve sağlıklı düşünebilen aklın, nass (Kur'an ve sünnet) ile çelişik olması söz konusu değildir.

37. Bakara suresi, 171. ayet.
38. Yunus suresi, 100. ayet.
39. Mülk suresi, 10. ayet.
40. bk. Nisâ suresi, 82. ayet.

Tarihsel süreçte Ehl-i sünnet akaidini bu ilkeler çerçevesinde ele alan erken dönem eserler arasında Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) *el-Fıkhü'l-Ekber* adlı eseri örnek verilebilir. İlerleyen dönemde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) *Kitâbü't-Tevhîd*'i ile Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin (ö. 324/935) *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne* ve *el-Lüma'* isimli eserleri itikada dair önemli çalışmalardır.

İslam akaidini ele alan onlarca eser yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları Arapça olarak yazılmış daha sonra Türkçeye tercüme edilmiştir. Bazıları da Türkçe olarak yazılmış ve İslam akaidi konusunda önemli bir görev icra etmişlerdir. Ömer en-Nesefi (1069-1142) tarafından kaleme alınan "Akaʾidü'n-Nesefî" (Nesefi Akaidi), tarih boyunca milletimiz tarafından en çok okunan eserlerin başında gelir. Arapça olarak yazılan eser, daha sonra Türkçe başta olmak üzere pek çok dile tercüme edilmiştir. Eserde varlık, bilgi, iman gibi temel konular ele alınmaktadır. İslam akaidini derli toplu ve öğretici bir tarzda özetlemesi Nesefi Akaidi'nin en önemli özelliğidir.

Nesefi Akaidi üzerine yapılan bir şerh (yorum) çalışması olan ve meşhur âlimlerden Taftazânî (1322-1390) tarafından kaleme alınan Şerhu'l-Akaid isimli eser, Akaid alanın en bilinen eserler arasında yer alır. Arapça olarak yazılan daha sonra dilimize tercüme edilen eser, yer yer felsefi konulara yer vermesine rağmen kolay anlaşılır bir üsluba sahip olması nedeniyle asırlar boyunca Osmanlı medreselerinde başucu kitap olmuştur. Günümüzde Akaid ilminde temel eserler arasında yer alan eser, Süleyman Uludağ tarafından "Kelam İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid) adıyla günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin beşinci Diyanet İşleri başkanı olan Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971) tarafından Türkçe olarak kaleme alınan "İslam Akaidi" adlı eser, İslam akaidinin temel ilkelerini açıklandığı, İslam inanç esaslarına dair doyurucu ve güvenilir bilgilerin verildiği önemli bir çalışmadır. Salih Sabri Yavuz tarafından sadeleştirilerek güncellenene eser; tevhit ilmi, delil, şeri hükümler ve kaynakları, din ve akıl, Allah'ın sıfatları gibi konuları ele almaktadır.

Şerafettin Gölcük ve Süleyman Toprak tarafından yazılan "Kelam Tarihi" isimli eser, klasik kelam geleneğine göre yazılmıştır. Kelam ilminin genel konuları ele alınmıştır. Kitabın hazırlanışında ilk kaynaklar kullanıldığı gibi en son çıkan eserlere de müracat edilmiştir. Bu kitapta kelam ilminin bütün konularına kısaca değinilmiştir. Böylece klasik kelam ilmi için bir müracaat kaynağı oluşturulma gayreti içine girilmiştir. Aynı zamanda günümüz kelam problemleri için de çağdaş kelam konularının neler olması gerektiği konusunda yol gösterici bir kaynaktır.

Akaid ve kelam sahasında önemli bir eser olan Bekir Topaloğlu'nun "Allah İnancı" isimli eseri, adından da anlaşıldığı üzere sadece Allah'a (c.c) iman esasını konu edinmektedir. Allah'ın (c.c) varlığı, birliği, isimleri ve sıfatları başlıklı dört ana bölümde konuya ilişkin meseleler aktarılmaktadır. Eserin okuyucuda bilgi vermenin yanında doğru bir uluhiyyet düşüncesinin oluşmasına da katkı sunar.

OKUMA PARÇASI

İNSANIN DİNÎ TABİATI

Yüce Allah'ı bu dünyada açıkça göremeyiz. Fakat bütün varlıkların, olayların, sebeplerin arkasında ve ötesinde O'nun varlığı kesin bir gerçektir. Kendi benliğimizin farkına varmaya ve kendimizi tanımaya başladığımız anlar, aynı zamanda kendimizi Allah'a (c.c) yakın bulduğumuz anlardır. Varoluşla ilgili gerilim ve huzursuzluklarımız, temelde, kendi benliğimizi tam olarak kavrama ve onu kalıcı bir temele oturtma güçlüğünden kaynaklanır. Bilmeliyiz ki Yüce Allah, varoluşumuzun, benliğimizin en derininde ve merkezinde yer alır. Bizi O'na doğru sürükleyen, ancak O'na bağlanarak ve O'nu hatırlayarak tatmin olabileceğimiz ve huzur bulabileceğimiz bir tabiata sahibiz (bk. Ra'd suresi, 7. ayet).

Allah'ı (c.c) hatırlamak kendi benliğimizi hatırlamakla, O'nu unutmak ise yine kendimizi unutmakla eşdeğerdir (bk. Haşr suresi, 19. ayet; Tevbe suresi, 67. ayet). Benliğimizin asıl kaynağı olan Yüce Allah, iç dünyamızda ve dışımızdaki kâinatta sayısız işaret, delil, iz, belirti ve rehberlikle bize kendisini hatırlatır ve yansıtır (bk. Fussilet suresi, 53. ayet). Hakikati bulmak isteyen için sayısız imkânlar vardır. Aklını, vicdanını ve diğer insanî yeteneklerini sağlıklı geliştiren ve doğasına uygun kullanan kimseler için din yolu, fıtrat ve erdem yoludur. Basiretli ve inançlı bir bakış, tabiatın derin anlamını açığa çıkartır. Sıradan ve sığ bir bakış açısıyla bir sivrisinek, yalnızca bir böcektir; inanan kimseler içinse "Rablerinden gelen bir gerçektir." (Bakara suresi, 26. ayet).

Allah'ı (c.c) sevmek ve bilmek, O'na bağlanmak ve kulluğuna razı olmak, kendini bilen ve bulan kimsenin varacağı son duraktır. Din; bize sonradan öğretilen, dıştan zorlama ve baskıların bir ürünü değildir. Dinin kökü, kaynağı, çekirdeği, yaratılışımızın özündedir. Yüce Allah, kendi mührünü eseri olan her şeye vurmuştur. Allah'ın (c.c) verdiği bu en güzel doğal renge uymak ve O'na kulluk etmek (bk. Bakara suresi 138. ayet.) kurtuluş ve mutluluğun tek yoludur. Allah'ın (c.c) bütün elçileri, insanın kalbindeki bu ilahi mührü açmak, ona kendini tanıtmak için uğraş vermişlerdir. Kendini aldatma tuzağına düşenler, hakikate gözünü kapayanlar, ısrarla sürdürdükleri kötü ve yanlış davranışları sebebiyle kalp gözü kapananlar dışında herkes, bu ilahi mesajda kendisini bulmuş ve kendisini bilmiştir. Değişmez olan fıtrat kanunu, kıyamete kadar yürürlüktedir ve değiştirilmesi de mümkün olmayacaktır. Yüce Allah, konuyla ilgili olarak şöyle buyurur:

Kendini, Allah'ın (c.c) birliğine inanan bir kimse olarak dine yönelt! Allah (c.c) insanları bu yaratılış (fıtrat) üzerine yaratmıştır. Allah'ın (c.c) yaratmasında da bir değişiklik yoktur. Dosdoğru din de budur fakat insanların çoğu bilmezler (bk. Rûm suresi 30. ayet.).

İnsanın dinî tabiatı, zayıf ya da etkisiz kalabilir, geçici olarak düzeni bozulabilir fakat hiçbir zaman yok edilemez. Din duygusu, öz yaratılışımızda, benliğimizin derinlerinde varlığını sürdürür. Allah'ı (c.c) hatırlama, O'na yönelme ve bağlanma insan hayatının asıl anlam ve amacıdır. Allah'ı (c.c) unutma ve keyfinin istediği gibi yaşama ise bu anlam ve amacın yok edilmesidir. Allah (c.c) inancı, bir Müslüman'ın hayatının merkezinde, en üstün ve en etkili değer olarak yerini alır. Dinden uzak bir hayat, benliğin parçalanması ve parçalarda boğulmak anlamına gelir. İnsan, korku ve arzularının kendisini kışkırtmasından koruyacak dünya ötesi bir güce ve ilkeye ihtiyaç duyar.Bunun eksikliği durumunda, benliğini, manevî ve ahlâkî varlığını geliştirmek için gerçek bir neden bulamaz. Bu dünyada hoşumuza giden, bizi etkileyen ve peşinden sürükleyen pek çok şeyle karşı karşıyayız. Aynı şekilde çeşitli üzüntü, endişe, kaygı ve gerilimlerin, korkuların yakamızı bırakmadığı da bir gerçektir.

Dinî değerlerle hayatını düzene sokamayan kimse için her arzu bir tutku ve tapınmaya dönüşebilir. Her korku, insanı bir başkasına bağımlı ve boyun eğici kılabilir ya da umutsuzluk ve şaşkınlık içinde benliğin çöküşüne yol açabilir. Allah'ın (c.c) kulluğuna razı olmayan kimseler, sonuçta kendi bireysel arzularına ya da içinde yaşadığı toplumun kendini yansıtmaları olan toplumsallaştırılmış arzulara tapınmaya başlar (bk. (Furkân suresi, 43. ayet; Câsiye suresi, 23. ayet; A'râf suresi, 178. ayet). Böylece para, iktidar, şöhret, ideoloji, cinsellik, moda ve gösteriş, tüketim, spor, eğlence, alkol ve uyuşturucu ya da birtakım sapık inanç ve uygulamalar, kişinin hayatını bütünüyle kuşatıcı ve yönetici bir etkinliğe ulaşır. Kendi öz yaratılışına, dinî doğasına yabancılaşmış bir kimsenin gerçek huzur ve mutluluğu yakalaması, imkânsız denecek kadar zordur.

(Hayati Hökelekli, İslam'a Giriş: Gençliğin İslam Bilgisi'nden düzenlenmiştir.)

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1- İslam âlimlerine göre dinin tanımını yazınız.

....

....

2- "...Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar..." (Buhari, Cenâiz, 92.) hadisini dinin kaynağı olması açısından açıklayınız.

....

....

3- İslam akaidinin ayırıcı özellikleri nelerdir? Yazınız.

....

....

4- Akaidin amaçlarını maddeler hâlinde söyleyiniz.

....

....

5- Aklın akaiddeki rolünün ne olduğunu belirtiniz.

....

....

6- İslam akaidine dair iki eserden kısaca bahsediniz.

....

....

B Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1- Akaid ilminin ana konusunu oluşturan usûl-i selâse aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A. Nübüvvete, kitaplara ve ahiret gününe iman
B. Allah'a (c.c), nübüvvete ve ahiret gününe iman
C. Nübüvvete, kitaplara ve kadere iman
D. Allah'a (c.c), meleklere ve ahiret gününe iman
E. Kitaplara, nübüvvete ve tevhide iman

2- Aşağıdakilerden hangisi akaid ilminin amaçları arasında yer almaz?

A. İnsanın dünya ve ahiret mutluluğunu temin için çaba göstermek
B. İslam inanç esaslarını eleştirilere karşı savunmak
C. Bâtıl dinlerin doğuş ve gelişimleri hakkında sağlıklı bilgiler vermek
D. İnanç esaslarının ispatını vahiy ve aklın verileriyle yaparak kişinin imanını taklitten kurtarmak
E. İnsanı şüphelerden arındırmak

3- Aşağıdakilerden hangisi akaid ilminin temel konularından biri değildir?

A. Allah'ın (c.c) varlığı ve sıfatları
B. Peygamberlerin hayatı
C. Ahiret inancı
D. Nübüvvet
E. Peygamberlerin sıfatları

4- "Yanıltıcı psikolojik hâl ve engeller veya dış etkenlerin tesirinden kurtularak doğru biçimde düşünebilen akıl." şeklinde tanımlanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Kalb-i Selim
B. Havass-ı Selime
C. Haber-i Sadık
D. Fıtrat-ı Selime
E. Akl-ı Selim

Akaid ilmi İslam inanç esasları olarak belirlenen altı iman esasını inceler.

5- Yukarıdaki cümlede akaid ilminin hangi yönüne işaret edilmiştir?

A. Tanım B. Yöntem C. Konu D. Kaynak E. Amaç

C Aşağıdaki boşlukları verilen kelimelerle doldurunuz.

(aslü'l usûl - fıtrat - akaid)

1- İnsanın doğuştan sahip olduğu dine yönelme ve Allah'ın (c.c) varlığını bulabilme kabiliyetine .... denir.

2- Allah'a (c.c) iman esasına iman esaslarının ilki ve temeli olduğu için .... adı verilir.

3- İman esaslarından, tartışmaya girmeden, sadece Kur'an ve hadislerde yer alan bilgileri aktarmak suretiyle bahseden ilmin adı ....dir.

D Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların yanına (D), yanlış olanların yanına (Y) yazınız.

1- (.....) İslam akaidi insanın gönlüne olduğu kadar aklına da hitap eder ve ikna edici akli delillere dayanır.

2- (.....) Hz. Âdem'den Peygamberimize (s.a.v) kadar gönderilen dinlerin içeriğinde hiçbir konuda farklılık yoktur.

3- (.....) Amelî ve ahlâkî hükümler, hiçbir yönüyle akaid ve kelamın ilgi konusu değildir.

4- (.....) Ahiret ve meleklere imanın her ikisi de gayb konusu olduğu ve bunlar hakkında ancak nassa dayanarak bilgi sahibi olunabileceği için bu ikisine sem'iyyât denilmiştir.

5- (.....) Peygamber de kendi düşüncesiyle bazı itikadî hükümler koyabilir.